

กลวิธีทางภาษาในการแสดงวาทกรรมการกล่าวแย้ง ของนักเรียนเมื่อครูกล่าวผิด

ปวีณา วัชรสุวรรณ^{*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษากลวิธีในการแสดงวาทกรรมการกล่าวแย้งของนักเรียนเมื่อครูกล่าวผิด ในสังคมไทยครูกับนักเรียนมีสถานภาพแตกต่างกัน สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่มักได้รับความเคารพยกย่อง ในขณะที่ผู้น้อยต้องให้เกียรติและไว้หน้าผู้ใหญ่ การกล่าวแย้งของผู้พูดที่มีสถานภาพต่ำกว่า เช่นนักเรียนจึงมักจะใช้กลวิธีที่แสดงความสุภาพมากที่สุด เพื่อรักษาหน้าของผู้ฟัง และเพื่อแสดงความเคารพนบถนอบตามที่ได้กไทยส่วนใหญ่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าสถานภาพเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีในการแสดงวาทกรรมการแย้ง และแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนไทยต่อการแย้งว่าเป็นการกระทำที่ไม่สุภาพด้วย

๑. บทนำ

การกล่าวแย้งเมื่อคู่สนทนากล่าวผิดเป็นวาทกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องการทำให้คู่สนทนาเสียหน้า ในทางสังคมเป็นการกระทำที่ไม่สุภาพและเป็นการหักหน้าผู้อื่น เช่น ในสังคมของคนญี่ปุ่นมักจะแสดงความเห็นของตนแบบอ้อมค้อมเพราะคนญี่ปุ่นมักจะคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น และจะพยายามรักษาความกลมเกลียวกันของคนในสังคม (เวทเซล Wetzel 1988) แต่ความคิดดังกล่าวนี้อาจใช้ไม่ได้กับบางสังคม

^{*} นักวิชาการ ศูนย์ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

เช่น สังคมของคนยิวที่เมืองฟิลาเดลเฟียเห็นว่าการแย้งเป็นการกระทำในแง่บวกที่ช่วยก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคม และไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่หยาบคาย แสดงความดื้อรั้น หรือแสดงถึงการขบถและวิวาทดังเช่นที่สังคมอื่นมอง (ชิฟฟริน Schiffrin 1984)

เมื่อมองกลับมาที่สังคมไทย พบว่าคนไทยมักจะยึดมั่นในเกียรติและศักดิ์ศรีของตน สิ่งนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานของค่านิยมอื่นๆ คือ ค่านิยมการรักษาหน้า ค่านิยมการหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ และค่านิยมการคิดถึงความรู้สึกของผู้อื่น หรือการเกรงใจ (โคมิน Komin 1991) จากลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่แสดงให้เห็นว่าคนไทยจะให้ความสำคัญกับความสุภาพต่อบุคคลอื่นมาก การกล่าวแย้งจึงเป็นสิ่งที่ผู้พูดจะต้องระมัดระวังอย่างยิ่งในการเลือกใช้วิธีการที่จะลดความรุนแรงลงและรักษาหน้าของคู่สนทนาให้มากที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคู่สนทนามีสถานภาพสูงกว่า

สังคมไทยนอกจากจะให้ความสำคัญกับเรื่องของศักดิ์ศรีและความสุภาพแล้ว ยังให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสอีกด้วย คนไทยมักจะได้รับการปลูกฝังให้เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ให้เถียงผู้ใหญ่ หรือแสดงตนว่ารู้มากกว่า ดังจะเห็นได้จากสำนวนไทยหลายสำนวนที่แสดงความคิดดังกล่าวนี้ เช่น “เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” “เถียงคำไม่ตกปาก” หรือ “ตีตนเสมอท่าน” หากเด็กไทยคนใดประพฤติผิดไปจากนี้โดยแย้งหรือเถียงผู้ใหญ่ ก็มักจะถูกตำหนิว่าเป็นเด็กดื้อรั้น หยาบคาย และไม่รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ ดังนั้นการที่เด็กแย้งผู้ใหญ่ก็อาจจะถูกมองว่าเป็นการเถียงและแสดงความไม่สุภาพต่อผู้ใหญ่ได้ ในขณะที่ผู้ใหญ่แย้งเด็กมักจะมองว่าเป็นการสั่งสอนและแสดงความหวังดีต่อเด็ก ดังนั้นผู้พูดที่มีสถานภาพต่ำกว่าจึงต้องระมัดระวังในการเลือกใช้วิธีการกล่าวแย้งมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ฟังมีสถานภาพเป็นครูของผู้พูดซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ให้ความเคารพอย่างสูงด้วยแล้ว เมื่อนักเรียนต้องแย้งครูจึงเป็นเรื่องที่น่าลำบากยิ่ง นอกจากนี้การที่ผู้พูดแย้งผู้ฟังในสถานการณ์ที่มีบุคคลอื่นอยู่ด้วยกับสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นก็ทำให้กลวิธีที่ใช้กล่าวแย้งต่างกัน

ได้อีก เพราะการแย้งในขณะที่มีบุคคลอื่นอยู่ด้วยจะทำให้บุคคลอื่นรู้ความผิดพลาดของผู้ฟัง จึงอาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกเสียหน้าได้มากยิ่งขึ้น

๒. การเก็บข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยไม่เพียงแต่ศึกษาทฤษฎีที่ใช้แสดงวัจนกรรมการแย้งสิ่งที่ผิดในภาษาไทยเท่านั้น แต่ศึกษาถึงปัจจัยสถานการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันของผู้พูดและผู้ฟัง และสถานการณ์การมีหรือไม่มีบุคคลที่สามในขณะที่แย้งด้วย ดังนั้นในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจึงใช้แบบสอบถามที่เรียกว่า Discourse Completion Test (DCT) ที่ได้รับการยอมรับในสาขาวิชาวัจนปฏิบัติศาสตร์ว่าเหมาะสมในการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการแสดงวัจนกรรม เนื่องจากการเก็บข้อมูลจากสถานการณ์จริง ผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามปัจจัยที่ต้องการศึกษาได้ และไม่สามารถรู้เจตนาของผู้พูดได้ว่าต้องการกล่าวแย้งจริงหรือไม่

ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ที่มีสถานภาพต่างกันอยู่หลายคู่ ไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์-สามัญชน พระภิกษุ-ฆราวาส หัวหน้า-ลูกน้อง หรือครู-นักเรียน แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างครูและนักเรียน เนื่องจากเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่เห็นถึงความแตกต่างทางสถานภาพอย่างชัดเจนในสังคมไทย และเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่น่าจะมีการกล่าวแย้งกันบ่อยกว่าคู่อื่นๆ เพราะเป็นคู่ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันทางเนื้อหาความรู้วิชาการค่อนข้างมาก อีกทั้งระบบการศึกษาในปัจจุบันมุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักคิดและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ทำให้มีปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้นักเรียนก็ยังคงต้องให้ความเคารพนับถือครูอยู่เช่นกัน

ครูและนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย คือ ครูและนักเรียนระดับมัธยมศึกษาถึงอุดมศึกษาจากโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ในส่วนของโรงเรียนจะเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งโรงเรียนสาธิต ได้แก่ โรงเรียนสาธิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โรงเรียนเอกชน ได้แก่ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนเวนต์ โรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ โรงเรียน

สตรีมหาพฤฒาราม ส่วนมหาวิทยาลัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นครู ๑๐๐ คน และนักเรียนอีก ๑๐๐ คน รวมทั้งสิ้น ๒๐๐ คน ตอบคำถามจากสถานการณ์จำลองเมื่อคู่สนทนาที่เป็นครูของตนเองกล่าวผิดในขณะที่มีบุคคลที่สามอยู่ด้วย ๒ สถานการณ์ และไม่มีบุคคลที่สามอยู่ด้วยอีก ๒ สถานการณ์ รวมทั้งสิ้น ๔ สถานการณ์

เมื่อได้ข้อมูลคำตอบจากแบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาจำแนกว่าผู้ตอบแบบสอบถามเลือกที่จะแย้งหรือไม่แย้ง หากไม่แย้ง ผู้ตอบแบบสอบถามมีเหตุผลเช่นไร แต่หากแย้งผู้วิจัยก็จะนำมาจำแนกว่าเป็นการกล่าวแย้งหรือการทำอย่างอื่นเพื่อแย้ง ผู้วิจัยพบว่าคำตอบที่เป็นการกล่าวแย้งมักใช้ถ้อยคำหลายถ้อยคำในหนึ่งคำตอบ ผู้วิจัยจึงนำคำตอบเหล่านั้นมาวิเคราะห์หากลวิธี^๑ ตามขั้นตอน ดังนี้

๑. นำคำตอบที่เป็นการกล่าวแย้งสิ่งที่ผิดมาแบ่งเป็นถ้อยคำโดยอาศัยการเว้นวรรคของผู้ตอบแบบสอบถามและเนื้อความเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

ตัวอย่าง คำตอบว่า อาจารย์คะ เขาชื่อ.....คะ แบ่งเป็นถ้อยคำได้

๒ ถ้อยคำ คือ

๑) อาจารย์คะ และ

๒) เขาชื่อ.....คะ

๒. วิเคราะห์ว่าถ้อยคำแต่ละถ้อยคำจัดเป็นกลวิธีการกล่าวแย้งหรือกลวิธีเสริมการกล่าวแย้ง

๓. วิเคราะห์ว่ากลวิธีการกล่าวแย้งนั้นมีกลวิธีใดบ้าง

^๑ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยใช้ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ที่มีผู้กล่าวผิด และถามผู้ตอบแบบสอบถามว่าหากต้องการแย้งสิ่งที่ผิดนั้นจะพูดว่าอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงถือว่าถ้อยคำทั้งหมดที่ผู้ตอบแบบสอบถามระบุเป็นการแสดงเจตนาการแย้งสิ่งที่ผิดด้วยกลวิธีต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดให้การเตือน การถาม หรือการสั่งเป็นหนึ่งในกลวิธีการกล่าวแย้ง ไม่ใช้เจตนา

๔. วิเคราะห์ว่ากลวิธีอื่นๆ ที่ใช้เสริมการกล่าวแย้งมีกลวิธีใดบ้าง
๕. วิเคราะห์ค่าความถี่การปรากฏของกลวิธีการกล่าวแย้ง

๓. ผลการวิจัย

เมื่อครูพูดผิด นักเรียนจะทำอย่างไร

สถานการณ์จำลองในแบบสอบถามของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า (นักเรียน) คือ สถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลที่สาม

- ท่านไปขอคำปรึกษาเกี่ยวกับหัวข้อที่จะทำรายงานกับครูของท่านในห้องทำงานของครูที่มีเพียงท่านและครูของท่านเท่านั้น ครูของท่านเล่าให้ท่านฟังว่ากำลังจะเชิญวิทยากรท่านหนึ่งมาพูดในชั้นเรียน แต่ครูของท่านแอบชื่อวิทยากรท่านนั้นไม่ถูกต้อง เมื่อท่านรู้จักวิทยากรท่านนั้นและทราบว่าครูจะต้องเป็นผู้กล่าวแนะนำวิทยากรในชั้นเรียน ท่านจะทำอย่างไร

- ท่านมาปรึกษากับครูของท่านเกี่ยวกับการทำรายงานประจำภาคในห้องทำงานของครูที่มีเพียงท่านและครูของท่านเท่านั้น และครูได้อ้างถึงทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้อง แต่ท่านคิดว่าครูของท่านบอกแนวคิดทฤษฎีนั้นผิดไป ท่านจะทำอย่างไร

สถานการณ์ที่มีบุคคลที่สาม

- ครูของท่านเล่าให้ท่านและนักเรียนคนอื่นๆ ในชั้นเรียนฟังว่าจะเชิญวิทยากรมาพูดในชั้นเรียน และได้แอบชื่อของวิทยากรท่านนั้นผิด แต่เมื่อท่านรู้จักวิทยากรท่านนั้นและทราบว่าครูของท่านจะต้องเป็นผู้แนะนำวิทยากรท่านนั้นด้วย ท่านจะทำอย่างไร

- ท่านปรึกษากับครูของท่านเกี่ยวกับหัวข้อที่จะทำรายงานในชั้นเรียนที่มีเพื่อนนักเรียนคนอื่นอยู่ด้วย และครูของท่านได้อ้างถึงทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้อง แต่ท่านคิดว่าครูบอกแนวคิดของทฤษฎีนั้นผิด ท่านจะทำอย่างไร

จากคำตอบของนักเรียน ๑๐๐ คนในสถานการณ์ทั้งที่มีบุคคลที่สามและไม่มีบุคคลที่สาม พบว่า เมื่อครูกล่าวผิด นักเรียนส่วนใหญ่เลือกที่จะแย้งครูมากกว่าไม่แย้ง คือ ร้อยละ ๗๔.๘๖ ส่วนอีกร้อยละ ๒๕.๑๓ นั้นเลือกที่จะไม่แย้ง

การไม่แย้งถือเป็นกลวิธีหนึ่งของผู้พูดใช้เมื่อเห็นว่าการกระทำวุ่นกรรมนั้นๆ เสี่ยงต่อการทำให้คู่สนทนาเสียหาย (บราวน์และเลวินสัน Brown and Levinson 1978: 64-65) การไม่แย้งเป็นกลวิธีที่รักษาหน้าของคู่สนทนาได้มากที่สุด และก็ เป็นเหตุผลของการไม่แย้งครูที่ปรากฏมากที่สุดด้วย ถึงกระนั้นก็พบว่าการไม่แย้งของนักเรียนไม่เพียงแต่ต้องการรักษาหน้าของคู่สนทนาเท่านั้น แต่ยังมีเหตุผลอื่นๆ เรียงตามลำดับการปรากฏจากมากไปหาน้อยดังนี้

๑. เพื่อรักษาหน้าตนเอง เพราะเกรงว่าการแย้งสิ่งที่ครูพูดผิดอาจจะทำให้คนอื่น ๆ คิดว่าผู้พูดทำตัวเด่นและจะทำให้ตนเองไม่เป็นที่ยอมรับได้

๒. เกรงหรือกลัวคู่สนทนาที่มีสถานภาพสูงกว่า เนื่องจากผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าย่อมมีอำนาจมากกว่าด้วย ดังนั้นผู้พูดจึงเกรงว่าหากแย้งครู จะทำให้ครูโกรธหรือไม่พอใจและจะส่งผลกระทบต่อผู้พูดได้

๓. เพื่อปล่อยให้ครูเสียหาย เหตุผลนี้ปรากฏจากคำตอบของนักเรียนเพียง ๑ คนเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า “หากครูพูดผิดจะตลกดี” จึงไม่กล่าวแย้งหรือแก้ไขสิ่งที่ผิดให้แก่ครู ทำให้ครูกล่าวผิดต่อหน้าสาธารณชนซึ่งเป็นการทำให้ครูเสียหาย แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการที่นักเรียนคนดังกล่าวไม่แย้งโดยให้เหตุผลเช่นนี้อาจเนื่องจากว่าผู้พูดเห็นว่าความผิดพลาดนั้นเป็นความผิดพลาดที่ไม่ร้ายแรง และสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนก็เป็นได้ ทั้งนี้สังเกตได้จากการที่นักเรียนคนนี้เลือกไม่แย้งในสถานการณ์ที่ครูกล่าวชื่อวิทยากรผิดเท่านั้น แต่เมื่อครูกล่าวทฤษฎีผิดซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการเรียนการสอนของทั้งผู้พูดและผู้ฟังที่อยู่ในสถานภาพของครูและนักเรียนแล้ว นักเรียนคนดังกล่าวกลับเลือกที่จะแก้ไขสิ่งที่ผิดนั้นให้ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม การไม่แย้งก็นับว่าเป็นกลวิธีที่ช่วยรักษาหน้าของผู้ฟังได้มากที่สุด และสามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังด้วย ไม่ว่าผู้พูดจะมีเหตุผลของการไม่แย้งเช่นใดก็ตาม แต่ถึงกระนั้น การไม่แย้งก็ทำให้ผู้พูดไม่ได้แก้ไขข้อมูล

ให้ถูกต้อง นักเรียนจำนวนมากจึงเลือกที่จะแย้งสิ่งที่ผู้ฟังกล่าวผิดนั้น แต่ด้วยกลวิธีที่แตกต่างกัน

การแย้งของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าหรือนักเรียนพบว่ามิทั้งเลือกที่จะกล่าวแย้ง และทำอย่างอื่นเพื่อแย้งโดยไม่กล่าวสิ่งใด จากข้อมูลทั้งหมดพบว่านักเรียนที่แย้งเลือกที่จะกล่าวแย้งมากที่สุด

กลวิธีการกล่าวแย้งของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า

จากการศึกษาพบว่าถ้อยคำที่นักเรียนใช้แย้งเมื่อครูกล่าวผิดมีทั้งส่วนที่เป็นกลวิธีเสริม และส่วนที่เป็นกลวิธีการกล่าวแย้ง กลวิธีเสริมการกล่าวแย้งนั้นพบทั้งสิ้น ๕ กลวิธี ส่วนกลวิธีการกล่าวแย้งพบถึง ๑๒ กลวิธี

กลวิธีเสริมการกล่าวแย้งในการศึกษานี้เป็นถ้อยคำที่ปรากฏก่อนถ้อยคำที่แสดงการแย้ง และเป็นถ้อยคำที่ปรากฏเพียงลำพังไม่ได้ ต้องปรากฏร่วมกับกลวิธีการกล่าวแย้งเสมอ ได้แก่ ๑) การใช้คำเรียกเรียกครูก่อนแย้ง ๒) การขอโทษก่อนกระทำวิจรรย์กรรมการแย้ง ๓) การขอทำบางสิ่งบางอย่างก่อนแย้งครู และ ๔) การใช้คำอุทานเพื่อเริ่มบทสนทนา เช่น อ่า.. เออ.. หรือเพื่อแสดงว่าเข้าใจหรือนี้กออก เช่น อ้อ กลวิธีเสริมเหล่านี้ส่วนมากนักเรียนจะใช้เพื่อแสดงความสุภาพต่อผู้ฟัง ยกเว้นกลวิธีการใช้คำอุทานเพื่อแสดงว่าเข้าใจหรือนี้กออกเท่านั้นที่ไม่ได้แสดงความสุภาพ

ส่วนกลวิธีการกล่าวแย้งทั้งในสถานการณ์ที่มีและไม่มีบุคคลที่สาม ผู้วิจัยพบว่ามีกลวิธีที่นักเรียนใช้แย้งทั้งสิ้นถึง ๑๒ กลวิธี โดยแบ่งเป็นกลวิธีการกล่าวแย้งโดยตรง ๒ กลวิธี และกลวิธีการกล่าวแย้งโดยอ้อมอีก ๑๐ กลวิธี ดังจะกล่าวถึงต่อไป

๑. กลวิธีการกล่าวแย้งสิ่งที่ผิดโดยตรง เป็นกลวิธีที่ใช้ถ้อยคำที่แสดงว่าสิ่งที่ผู้ฟังได้กล่าวมาก่อนหน้านั้นผิดหรือไม่ถูกต้องอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีการตกแต่งถ้อยคำ และไม่สามารถตีความเป็นเจตนาอื่นได้ ดังนี้

๑.๑ การบอกว่ามีด มักปรากฏคำว่า "มีด" หรือ "ไม่ถูกต้อง" ในถ้อยคำ
เช่น

- ครูครับ ครูเอ๋ชื่อวิทยากรมีดนะครับ
- ทฤษฎีนั้นผิดค่ะ
- อาจารย์คะ อาจารย์กล่าวทฤษฎีไม่ถูกต้องค่ะ

บราวน์และเลวินสันได้กล่าวไว้ว่าการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาหรือ bold on record เป็นกลวิธีหนึ่งของผู้พูดใช้ในการแสดงวัจนกรรมโดยไม่มีกรดกแต่ง ถ้อยคำ จะใช้เมื่อผู้พูดเห็นว่าการกระทำนั้นเสี่ยงต่อการทำให้ผู้ฟังเสียหน้ามากที่สุด (บราวน์และเลวินสัน 1978: 74) ดังนั้นการที่นักเรียนใช้กลวิธีนี้ก็แสดงว่านักเรียนคำนึงถึงหน้าครูน้อยกว่าเห็นถึงความจำเป็นในการแสดงวัจนกรรมการแย้ง

๑.๒ การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นกลวิธีที่ผู้พูดบอกข้อมูลที่ถูกต้องแก่คู่สนทนาเลย โดยไม่ได้กล่าวว่สิ่งที่คุณสนทนาพูดนั้นผิด เช่น

- วิทยากรท่านนั้นชื่อว่า ... ค่ะ
- ครูคะ วิทยากรคนนั้นชื่อ ... ค่ะ
- อาจารย์ ความจริงแล้วชื่อวิทยากรคือ ... นะคะ
- อันที่จริงนักวิทยากรท่านนั้นชื่อที่ถูกต้องคือ ... ครับผม

การบอกข้อมูลที่ถูกต้องย่อมเป็นการแสดงว่าสิ่งที่ครูกล่าวมานั้นไม่ถูกต้องด้วย เนื่องจากให้ข้อมูลที่ขัดกับสิ่งที่ครูได้กล่าวมาก่อนหน้า นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนบางคนยังใช้คำที่เน้นย้ำความถูกต้องในข้อมูลของตนอีก ได้แก่คำว่า "ความจริง" และ "อันที่จริง" ซึ่งก็เป็นการเน้นย้ำความผิดของครูให้ชัดเจนขึ้น เนื่องจากการใช้คำดังกล่าวแสดงว่าสิ่งที่ครูได้กล่าวมาก่อนหน้านั้น "ไม่จริง" หรือไม่ถูกต้องนั่นเอง

๒. กลวิธีการกล่าวแย้งสิ่งที่ผิดโดยอ้อม เป็นกลวิธีการใช้ถ้อยคำที่ไม่ได้บอกว่าเป็นสิ่งที่ผู้ฟังได้กล่าวมาก่อนหน้านั้นผิดหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยตรงไปตรงมา แต่ใช้ถ้อยคำที่ต้องอาศัยการตีความ หรือใช้คำเพื่อตักเตือนถ้อยคำที่เป็นการแย้งนั้นให้อ่อนลงก็ได้ ปรากฏกลวิธีต่างๆ ดังนี้

๒.๑ การแสดงการถาม เป็นการใช้ถ้อยคำที่อยู่ในรูปของประโยคคำถาม เพื่อแสดงว่าสิ่งที่ผู้ฟังกล่าวมานั้นผิดหรือเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้อง จากการศึกษาพบว่าการใช้กลวิธีการแสดงการถามที่ใช้ในวัจนกรรมการกล่าวแย้งของนักเรียนยังแบ่งออกเป็นกลวิธีย่อยๆ ได้ถึง ๕ กลวิธี คือ

๒.๑.๑ การถามเพื่อบอกข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นการใช้คำถามหลังจากบอกข้อมูลที่ถูกต้องแล้วโดยที่ผู้พูดไม่ได้ต้องการคำตอบ แต่ต้องการให้ข้อมูลที่ถูกต้องนั้นกับผู้ฟัง เช่น

- คุณครูคะ วิทยากรท่านนั้นชื่อ ... หรือเปล่าคะ
- คุณครูครับ วิทยากรคนนั้นชื่อ ... ไม่ใช่หรือครับ
- ไม่ทราบว่าทฤษฎีที่กล่าวไว้ว่า ... ใช่ไหมคะ
- อ้อ คุณ ... (ชื่อที่ถูกต้อง) หรือคะ

จากตัวอย่างข้างต้นสังเกตได้ว่านักเรียนจะใช้คำแสดงการถามถามผู้ฟังหลังจากที่บอกข้อมูลที่ถูกต้องแล้วเช่นเดียวกัน แต่จะต่างกันตรงคำที่ใช้ในการแสดงการถามซึ่งอยู่ที่ท้ายสุดของถ้อยคำ และคำที่ใช้ในการแสดงการถามนี้เองที่ทำให้หน้าหนักและความหมายของถ้อยคำแตกต่างกัน กล่าวคือ การใช้คำแสดงการถามว่า หรือเปล่า จะใช้เมื่อผู้พูดมีข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบอยู่บ้าง แต่ไม่แน่ใจในข้อมูลนั้น ผู้พูดถามโดยแสดงความเป็นกลาง ส่วนคำแสดงการถามว่า ไม่ใช่หรือ จะใช้เมื่อผู้พูดมีข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบมากพอจนคาดคะเนคำตอบได้และยังแสดงว่าผู้พูดมีความเชื่อตั้งเดิมขัดแย้งกับข้อมูลใหม่ที่ได้รับ ทำให้ผู้พูดไม่แน่ใจคำตอบที่คาดไว้จึงถามเพื่อต้องการคำยืนยันจากผู้ฟัง คำแสดงการถาม ใช่ไหม ใช้เมื่อผู้พูดค่อนข้าง

มั่นใจในข้อมูลที่มีอยู่ กล่าวได้ว่าผู้พูดมีข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบมากพอ จึงแสดงออกถึงความไม่แน่ใจในคำตอบที่คาดคะเนไว้และแสดงการคาดกันผู้ฟัง และคำแสดงการถามว่า หรือ ใช้เมื่อผู้พูดมีข้อมูลในเรื่องที่ถามอยู่แล้ว โดยอาจจะได้รับจากข้อความที่ได้ยิน ได้ฟังมาก่อนหรือการพบเห็นโดยตรง แต่ผู้พูดไม่แน่ใจว่าความคิดนั้นเป็นจริงหรือถูกต้องเพียงใด จึงถามเพื่อให้แน่ใจและยืนยันข้อเท็จจริง (Sirinee Santaputra 1984)

จากการใช้คำแสดงการถามข้างต้นจะสังเกตได้ว่านักเรียนมีข้อมูลความรู้ในเรื่องที่ได้รับฟังอยู่มากพอเช่นเดียวกันแต่จะต่างกันตามความมากน้อย และข้อมูลที่ได้รับนั้นขัดกับข้อมูลที่ตนมีอยู่เดิมจึงเกิดความสงสัยไม่แน่ใจขึ้น จนต้องใช้คำถามถามยืนยัน จากข้อมูลคำตอบทั้งหมดพบว่าส่วนมากจะใช้คำว่า หรือเปล่า เป็นคำแสดงการถามมากที่สุด รองลงมาคือ คำว่า ไม่ใช่หรือ ส่วนคำอื่นๆ ปรากฏไม่มากนัก การที่ปรากฏการใช้คำว่า หรือเปล่า ในถ้อยคำที่เป็นรูปประโยคคำถามมากที่สุดนั้นอาจเนื่องมาจากว่าผู้พูดมีสถานภาพเป็นศิษย์ของผู้ฟัง ดังนั้นการที่จะแสดงว่าตนมั่นใจในข้อมูลของตนมาก ก็อาจไม่สุภาพและไม่เหมาะสมในวัฒนธรรมไทย จึงเลือกที่จะใช้คำแสดงการถามที่เป็นคำกลางๆ ที่ไม่ได้แสดงว่าผู้พูดมั่นใจในข้อมูลของตน

๒.๑.๒ การถามตั้งเพื่อแย้ง เป็นการใช้คำถามในลักษณะของการตั้งผู้ฟัง เพื่อเป็นทำนองว่าผู้พูดไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ผู้ฟังกล่าว แต่ไม่กล่าวว่ามีตัวอย่างตรงไปตรงมา เช่น

- ครูบอกผิดหรือป่าว^๒
- อาจารย์ครับ อาจารย์พูดชื่อของวิทยาการผิดไปหรือเปล่าครับ?

^๒ คำที่ใช้แสดงการถามบางครั้งอาจปรากฏในรูปของภาษาปากที่มีการแปรหรือการกร่อนเสียงแล้วได้ เช่น หรือเปล่า - รีเปล่า - เปล่า(ป่าว) , ไหม - มั๊ , ไชไหม - ไชมั๊ , หรือ - เหรอ , ไม่ใช่หรือ - ไม่ใช่เหรอ (หรือ)

- ครูให้ทฤษฎีผิดหรือเปล่าครับ ผมคิดว่ามันไม่ใช่ครับ

จากตัวอย่างจะเห็นว่ารูปของประโยคคำถามที่ใช้แย้งโดยการตั้งนี้ มักจะปรากฏในรูป [ผิด + หรือเปล่า] แต่นักเรียนไม่ได้ต้องการให้ครูตอบ เนื่องจาก นักเรียนถามทั้งที่รู้ว่าสิ่งที่ครูกล่าวมานั้นผิด (เงื่อนไขในแบบสอบถาม) แต่ถามเพื่อ ต้องการแย้งผู้ฟังนั่นเอง

กลวิธีนี้อาจทำให้ครูรู้สึกลังเลและไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนกล่าวว่าถูกต้อง หรือไม่ และกลับไปตรวจสอบข้อมูลที่ถูกต้องอีกครั้ง นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตว่านักเรียน จะถามโดยไม่บอกข้อมูลที่ถูกต้อง ทั้งนี้สันนิษฐานว่านักเรียนอาจต้องการเปิดโอกาส ให้ครูได้แก้ไขสิ่งที่ผิดและกล่าวใหม่อีกครั้งหนึ่งซึ่งหากครูแก้ไขใหม่ได้ถูกต้องเองแล้ว ก็จะไม่เสียหน้ามากนัก เพราะครั้งแรกที่กล่าวผิดอาจเนื่องมาจากความผิดพลาดอื่น ที่ไม่ใช่ความไม่รู้ แต่หากครูยังไม่ทราบข้อมูลที่ถูกต้อง ครูก็ยังมีโอกาสแก้ไข สถานการณ์เพื่อรักษาหน้าของตนไว้ได้ เช่น อาจจะแก้คำถามความเห็นของนักเรียน คนอื่น หรืออาจให้นักเรียนช่วยกันกลับไปหาข้อมูลมาใหม่ได้

๒.๑.๓ การถามถึงทางเลือกอื่นเพื่อแย้ง เป็นการถามในลักษณะ ขอบทางเลือกหรือแนวคิดอื่นที่ต่างไปจากสิ่งที่ผู้สนทนาได้กล่าวมาแล้ว โดยอาจจะ เสนอแนวคิดของตนซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกต้องด้วยหรือไม่ก็ได้ เช่น

- แล้วพอมีวิธีอื่นที่น่าจะเป็นไปได้อีกไหมคะ เพราะหนูเคยทราบ มาว่า...
- อาจมีวิธีอื่นอีกไหมคะ
- ถ้าหนูจะใช้ทฤษฎีอีกแบบหนึ่งจะได้มั๊ยคะ

การที่นักเรียนถามถึงทางเลือกอื่นเพื่อแย้งเป็นการแสดงว่านักเรียน ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ครูกล่าว แทนที่จะบอกว่าผิดอย่างตรงไปตรงมา และทำให้ครูรู้สึก

เอะใจว่าสิ่งที่ตนพูดนั้นน่าจะมีบางสิ่งที่ไม่ถูกต้อง นักเรียนจึงต้องถามถึงแนวคิดอื่นหรือขอทำในสิ่งอื่นแทน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่านอกจากนักเรียนจะเลือกกล่าวแย้งสิ่งที่ผิดต่อครูโดยตรงแล้ว ยังมีคำตอบหนึ่งที่เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สาม นักเรียนจะหันไปถามบุคคลที่สามที่อยู่ในสถานการณ์นั้นด้วย เช่น

- อาจารย์ครับ ผมคิดว่ามัน ... อย่างนี้หรือเปล่า หรือเพื่อน ๆ ในห้องคิดว่ายังไง ... (หันไปหาเพื่อน ... เพื่อนพูด ... อาจารย์พูด) ...

การที่นักเรียนหันไปถามเพื่อนคนอื่นซึ่งเป็นบุคคลที่สามด้วยนั้นก็น่าจะเป็นเพราะว่านักเรียนคนนั้นต้องการการยืนยันความคิดของตนจากบุคคลอื่น เนื่องจากนักเรียนเองก็อาจจะไม่มั่นใจใจความคิดของตน กลวิธีนี้จึงช่วยให้ครูรู้สึกว่ นักเรียนมิได้มีเจตนาที่อวดภูมิรู้ที่เหนือกว่าหรือจะหักหน้าครูแต่ประการใดได้

๒.๑.๔ การถามเพื่อขอให้อธิบายข้อมูลที่กล่าวถึงอีกครั้งเพื่อแย้งเป็นการถามที่ขอให้ผู้ฟังอธิบายข้อมูลที่ได้กล่าวมาก่อนหน้าอีกครั้งหนึ่งเพื่อแสดงว่าผู้พูดสงสัยในสิ่งนั้น โดยมีมักจะปรากฏคำว่า “ช่วย” ในถ้อยคำนั้น เช่น

- อาจารย์ช่วยอธิบายทฤษฎีนี้อีกครั้งได้ไหมคะ
- หนูเข้าใจว่า ... อาจารย์ช่วยอธิบายเพิ่มเติมหน่อยได้ไหมคะ

การที่นักเรียนใช้กลวิธีนี้เพื่อแย้งครูแสดงว่านักเรียนไม่เข้าใจหรือมีข้อสงสัยในสิ่งนั้นเนื่องจากว่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับข้อมูลที่ตนมีอยู่ กลวิธีนี้มักปรากฏร่วมกับการให้ข้อมูลโดยแสดงความเห็น (ดังเช่นในตัวอย่างที่ ๒) ซึ่งทำให้ครูรู้สึกว่ นักเรียนเองก็ไม่มั่นใจในข้อมูลของตนเช่นกัน กลวิธีนี้จึงเป็นกลวิธีที่ช่วยลดหน้าหนัก

ของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลงได้ ทำให้ครูรู้สึกที่นักเรียนไม่ได้มีเจตนาที่จะอวดภูมิรู้ที่เหนือกว่าหรือบอกว่าครูกำลังแน่นอน เนื่องจากนักเรียนเองก็ยังไม่แน่ใจในข้อมูลของตนเช่นเดียวกัน

๒.๑.๕ การถามย้ำเพื่อแย้ง เป็นการถามถึงข้อมูลที่คู่สนทนาได้กล่าวมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง โดยมักจะมีคำบอกมาลา “นะ” อยู่ท้ายประโยค เช่น

- เออ..คุณครูคะ..ท่านวิทยากรชื่ออะไรนะคะ หนูได้ยินไม่ค่อยถนัด

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่านักเรียนจะถามย้ำข้อมูลครูอีกครั้งโดยให้เหตุผลว่าได้ยินไม่ถนัด การถามย้ำนี้จะทำให้ผู้ฟังเริ่มรู้สึกไม่มั่นใจหรือเอะใจและอาจจะแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องก็เป็นได้ แต่ทั้งนี้ผู้ฟังก็อาจจะไม่รู้สึกเอะใจและคิดว่าผู้พูดถามเพราะได้ยินไม่ถนัดจริงๆ ได้ด้วยเช่นกัน กลวิธีนี้จึงอาจไม่เกิดผลก็เป็นได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าบางคำตอบเป็นการถามย้ำโดยที่ผู้พูดเสนอตัวเลือกให้ผู้ฟังได้เลือกตอบด้วย นววรรณ พันธุมธา (๒๕๒๗: ๑๙๙) เรียกคำถามในลักษณะนี้ว่า “คำถามแบบให้เลือกเอา” ตัวเลือกที่ผู้พูดเสนอให้นี้ตัวเลือกหนึ่งจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง และอีกตัวเลือกหนึ่งเป็นข้อมูลที่ผิดซึ่งเป็นสิ่งผู้ฟังได้กล่าวมาก่อนหน้า ซึ่งก็เป็นการทำให้ผู้ฟังเอะใจ เช่น

- ขอโทษนะคะอาจารย์ วิทยากรคนนี้ชื่อ ... (ที่อาจารย์พูดผิด) หรือ ... (ชื่อที่ถูกต้อง) นะคะ

กลวิธีการแสดงคำถามเป็นกลวิธีที่ช่วยลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลงได้ เนื่องจากการใช้คำถามทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าผู้พูดเองก็ไม่มั่นใจในข้อมูลของผู้พูดเช่นกัน และไม่มีเจตนาที่จะอวดภูมิรู้ที่เหนือกว่าหรือจะหักหน้าผู้ฟัง อีกทั้งการใช้คำถามยังเป็นการทำให้ผู้ฟังรู้สึกเอะใจหรือไม่มั่นใจในข้อมูลของตนเอง แล้ว

กลับไปตรวจสอบอีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง การแสดงการถามจึงเป็นการเตือนผู้ฟังทางอ้อมนั่นเอง

๒.๒ การอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล เป็นการแย้งสิ่งที่มีผิดโดยการใช้อัตถุคำที่อ้างถึงหลักฐานหรือที่มาของข้อมูลนั้นๆ เช่น หนังสือ ตำรา วิทยุ คำบอกเล่าจากผู้อื่น หรือความสัมพันธ์ของตนกับข้อมูลนั้น เป็นต้น เพื่อแสดงว่าสิ่งที่ผู้ฟังกล่าวมานั้นผิดหรือเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เช่น

- ผมได้ยินอาจารย์อีกท่านพูดถึงทฤษฎีนี้ว่า ... อาจารย์จะคิดอย่างไรครับ
- หนูคิดว่า ... นะคะ จำได้ว่าเคยอ่านหนังสือเล่มหนึ่งก็เขียนเอาไว้อย่างนั้น
- อาจารย์ขา หนูเคยอ่านหนังสือมันบอกว่า ... ใช่ทฤษฎีเดียวกับที่อาจารย์ว่ามั๊ยคะ
- ขอโทษนะคะอาจารย์ เหมื่อนหนูจำกับวิทยากรท่านนี้ แล้วอาจารย์ออกเสียงชื่อของวิทยากรไม่ถูกต้อง

กลวิธีนี้ทำให้ผู้พูดไม่ต้องผูกมัดตัวเองกับคำพูดของตน เพราะหากข้อมูลของผู้พูดเกิดความผิดพลาด ความผิดนั้นก็ตกอยู่ที่แหล่งข้อมูลที่อ้างถึง ไม่ใช่ตัวผู้พูด ในขณะเดียวกัน การอ้างแหล่งที่มาของข้อมูลยังเป็นการแสดงว่าผู้พูดมิได้มีเจตนาที่จะอวดรู้หรือยกตนว่ารู้มากกว่าครู เพราะข้อมูลที่ได้นั้นก็ได้มาจากแหล่งอื่นที่มีผู้ศึกษาและกล่าวไว้อยู่แล้ว ดังนั้นถ้อยคำที่ผู้พูดกล่าวจึงเป็นถ้อยคำของแหล่งที่อ้างถึงมากกว่าเกิดจากความตั้งใจของผู้พูดเอง ผู้พูดไม่ได้มีเจตนาที่จะลวงละเมิดผู้ฟังซึ่งถือว่าเป็นกลวิธีความสุภาพด้านลบกลวิธีหนึ่งตามแนวคิดของบราวน์และเลวินสัน (1978: 75) ดังนั้นการใช้กลวิธีการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูลนอกจากจะที่ช่วยรักษาหน้าของผู้พูดเองแล้ว ยังช่วยรักษาหน้าของผู้ฟังอีกด้วย

๒.๓ การแสดงความคิดเห็น เป็นการใช้ถ้อยคำที่แสดงว่าสิ่งนั้นเป็นความคิด ความเห็น หรือความเข้าใจของผู้พูดเท่านั้น ในที่นี้พบคำที่แสดงความคิดเห็นทั้งที่เป็นคำกริยา เช่น คำว่า ว่า คิดว่า และ มีความเห็น และคำขยายกริยา ได้แก่ คำว่า น่าจะ และ ควรจะ เช่น

- อาจารย์ครับ ผมว่าชื่อเค้าแปลกๆ นะครับ
- ขอโทษนะคะ แต่ฉันคิดว่าครอ่านชื่อผิดไป ควรจะอ่านว่า ...
- อืม...ม หนูขออนุญาตแสดงความคิดเห็นบ้างได้ไหมคะ หนูคิดว่า ทฤษฎีนี้น่าจะเป็นอย่าง ...

กลวิธีการแสดงความคิดเห็นเป็นกลวิธีที่ผู้พูดใช้เพื่อแสดงว่าถ้อยคำที่กล่าวอ้างไปนั้นเป็นเพียงความคิด ความเห็น หรือความเข้าใจของผู้พูดเท่านั้น ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ ผู้พูดไม่ได้มีเจตนาที่จะลวงละเมิดผู้ฟัง กลวิธีนี้จึงถือเป็นกลวิธีการกลบเกลื่อน (Hedges) กลวิธีหนึ่งที่ช่วยรักษาหน้าด้านลบของผู้ฟังได้ (บราวน์ และเลวินสัน 1978: 169)

๒.๔ การแสดงความประหลาดใจ ข้องใจ สงสัย ผู้พูดจะใช้ถ้อยคำที่แสดงความข้องใจสงสัยในข้อมูลและผู้ฟังได้กล่าวมาก่อนหน้าโดยไม่ได้บอกว่สิ่งนั้นผิดหรือไม่ถูกต้อง เช่น

- ครุชา หนูเคยได้ยินมาว่า ... และตกลงอย่างไรไหนถูกคะเนี่ย หนอง
- อ้าว! ไม่ใช่อย่างนี้หรือคะ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง
- เอ๊ะ ไม่ทราบว่าใช่ท่าน ... หรือเปล่าคะ ที่ครูกำลังพูดถึง

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

กลวิธีนี้เป็นการช่วยลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย่งให้อ่อนลงและรักษาหน้าของผู้ฟัง เนื่องจากผู้พูดไม่ได้บอกกับผู้ฟังกล่าวผิดแต่ประการใด เพียงแต่สงสัยในข้อมูลที่ผู้ฟังกล่าวมาเท่านั้น

๒.๕ การแสดงความลึงเลใจ ไม่แน่ใจ ผู้พูดจะใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความไม่มั่นใจหรือไม่แน่ใจในข้อมูลที่แย้งนั้นแม้ว่าผู้พูดจะรู้ว่าข้อมูลนั้นถูกต้องก็ตาม เช่น

- อาจารย์ขา พอดีหนูรู้จักกับวิทยากรท่านนี้ แต่ทราบว่าท่านชื่อ ... ใช่หรือไม่คะ คือไม่แน่ใจว่าจะเป็นอาจารย์ท่านเดียวกับที่เรารู้
- คุณครูคะ วิทยากรท่านนั้นชื่อ ... ไม่ใช่หรือคะ หรือว่าหนูจำผิด

กลวิธีนี้ช่วยลดน้ำหนักของผู้พูดที่แย่งให้อ่อนลง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าผู้พูดไม่ได้มีเจตนาที่จะอวดภูมิรู้หรือทำให้ผู้ฟังเสียหน้า เนื่องจากผู้พูดไม่ได้แสดงว่าสิ่งที่ผู้ฟังกล่าวมาก่อนหน้านั้นผิด และไม่ได้แสดงว่าข้อมูลของตนถูกต้องแน่นอน นอกจากนี้ การแสดงความลึงเลใจ ไม่แน่ใจ ยังเป็นกลวิธีที่ช่วยรักษาหน้าของผู้พูด ทำให้สิ่งที่ผู้พูดแย้งไม่ผูกมัดตัวผู้พูดเองหากไม่ถูกต้อง เพราะผู้พูดได้ออกตัวไว้ก่อนแล้วว่าไม่แน่ใจเช่นกัน

๒.๖ การพูดหรือถามถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อบอกข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้พูดจะพูดหรือถามถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้มีโอกาสให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เช่น

- อ้อ ไม่ทราบว่าคุณ ... จะมาเป็นวิทยากรเมื่อไหร่คะ (บอกชื่อที่ถูกต้องไป)
- ข้าพเจ้าเคยทราบว่าท่าน ... (ชื่อที่ถูกต้อง พดเรื่องอื่นที่มีชื่อวิทยากร)

ฉบับปีที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๘

กลวิธีนี้พบในคำตอบของสถานการณ์เมื่อครูพูดชื่อวิทยากรผิดเท่านั้น ผู้พูดจะบอกข้อมูลที่ถูกต้องไปพร้อมกับคำถาม หรือบทสนทนา โดยมีได้กล่าวสิ่งใดที่แสดงว่าผู้ฟังกล่าวผิดและไม่ได้บอกข้อมูลที่ถูกต้องโดยตรงไปตรงมา อีกทั้งการใช้คำถามก็ไม่ได้ต้องการคำตอบแต่มีเจตนาที่จะบอกข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้ฟังโดยหวังว่าผู้ฟังจะรับรู้สิ่งที่ถูกต้องนั้น

๒.๗ การทำให้ผู้ฟังรู้สึกดีขึ้น เป็นการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกวิตกกังวลกับสิ่งที่กล่าวผิด ผู้วิจัยพบว่าผู้พูดจะใช้ถ้อยคำที่แสดงว่าความผิดนั้นเกิดจากความผิดพลาดของสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ความผิดของคู่สนทนา หรือแสดงว่าความผิดนั้นเป็นเรื่องปกติที่มักเกิดขึ้นได้เป็นประจำแม้กับบุคคลอื่น เช่น

- อาจารย์ขา!! วิทยากรที่อาจารย์กล่าวคือ ... ไซม์ย๊ะ คือบังเอิญหนูรู้จักกับท่านคะ เอกสารอาจบอกชื่อมาผิดนะคะ
- อ้อ หนูก็รู้จักคะ วิทยากรท่านนี้ดังมากแต่ชื่อเค้าอ่านยากมากเลย รู้สึกจะชื่อ สะ-มะ-พล นะคะ

กลวิธีนี้ช่วยลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกดีขึ้น เพราะเป็นการแสดงว่าผู้พูดเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังกล่าวผิดซึ่งไม่ได้เกิดจากตัวผู้ฟังแต่ประการใด และยังเป็นความผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้เสมือนกับบุคคลอื่นไม่เฉพาะแต่ผู้ฟังเท่านั้น ทั้งนี้สอดคล้องกับที่เลคอฟฟ์ (Lakoff 1973: 303) ได้กล่าวไว้ว่าการทำให้ผู้ฟังรู้สึกดีเป็นกฎข้อหนึ่งของกลวิธีความสุภาพทั้งหมด

๒.๘ การแสดงถึงความจำเป็นที่ต้องกล่าวแย้ง ผู้พูดจะใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงเหตุผลที่ผู้พูดจำเป็นต้องกล่าวแย้งหรือแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง เช่น

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

- ครูพูดผิดครับ เดี๋ยวเพื่อนๆ จะเข้าใจผิด ที่จริงแล้ววิทยากรคนนั้นคือ ...
- อาจารย์ เขาชื่อนี้ค่ะ อาจารย์พูดชื่อเค้าผิด เดี๋ยวเขาจะหาว่าอาจารย์จำชื่อเค้าไม่ได้ค่ะ

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้พูดกล่าวแย้งโดยให้เหตุผลว่าเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งต่อตัวผู้ฟังเองที่อาจจะถูกตำหนิ หรือต่อนักเรียนในชั้นซึ่งเป็นบุคคลที่สามว่า อาจจะทำให้เข้าใจผิดไปด้วย การกล่าวแย้งพร้อมกับให้เหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้พูดมีได้มีเจตนาที่จะทำให้ผู้ฟังเสียหน้า แต่ผู้พูดเห็นถึงประโยชน์ของการแย้งมากกว่าจึงจำเป็นต้องแก้ไขข้อมูลที่ผิดนั้น

๒.๙ การเตือนให้ตรวจสอบข้อมูล ผู้พูดจะใช้ถ้อยคำที่มีความหมายถึง การเตือนให้ผู้ฟังตรวจสอบข้อมูลนั้นอีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เช่น

- คุณครูครับ วิทยากรคนนี้ชื่อไม่ค้นเลขนะครับ คุณครูลองเช็คดูดี ๆ นะครับ

การที่ผู้พูดใช้กลวิธีนี้แสดงว่าผู้พูดรู้ว่าสิ่งที่ผู้ฟังกล่าวนั้นผิด แต่ต้องการลดน้ำหนักของการกล่าวแย้งให้อ่อนลง โดยแสดงว่าผู้พูดเองก็ไม่มั่นใจในข้อมูลของตนเช่นกัน จึงใช้ถ้อยคำที่แสดงความสงสัยพร้อมกับเตือนให้ผู้ฟังตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพราะหากผู้ฟังนำไปกล่าวผิดต่อหน้าคนหมู่มาก ก็จะทำให้ผู้ฟังเสียหน้ายิ่งขึ้น

๒.๑๐ การแสดงความถ่อมตน เป็นการใช้ถ้อยคำที่แสดงว่าผู้พูดมีความรู้ความสามารถในเรื่องที่แย้งไม่มากนัก เช่น

ฉบับปีที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๔

- ใช้เธอคะอาจารย์ คือหนูก็ไม่ค่อยรู้เรื่องทฤษฎีต่างๆ เท่าไหร่ แต่
อาจารย์เข้าใจผิดอะไรหรือเปล่า

จากข้อมูลทั้งหมดพบถ้อยคำที่ใช้กลวิธีนี้เพียงหนึ่งถ้อยคำเท่านั้น กลวิธีนี้ช่วยลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลงได้ เพราะแสดงถึงการลดระดับความรู้ความสามารถของผู้พูดให้ต่ำลง ตรงกับที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖ : ๔๔๙) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ถ่อมตัว” ไว้ว่า “แสดงฐานะหรือความรู้ความสามารถต่ำกว่าที่เป็นจริง” ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดมิได้มีเจตนาที่จะอวดภูมิรู้ที่เหนือกว่าหรือหักหน้าผู้ฟัง เพียงแต่สงสัยในข้อมูลนั้นเท่านั้น

กลวิธีการกล่าวแย้งเหล่านี้บางกลวิธีก็ปรากฏใช้ทั้งในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สามและไม่มีบุคคลที่สาม แต่บางกลวิธีก็ปรากฏใช้เพียงสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น ซึ่งแต่ละกลวิธีมีค่าร้อยละของการปรากฏใช้จำแนกตามสถานการณ์ดังนี้

การปรากฏกลวิธีการกล่าวแย้งสิ่งที่ผิดในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน (ร้อยละ)			
สถานการณ์		ไม่มีบุคคลที่สาม	มีบุคคลที่สาม
กลวิธีการกล่าวแย้ง			
การกล่าวแย้งโดยตรง	๑. การบอกว่าผิด	๑๐.๐๐	๔.๓๓
	๒. การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง	๗.๗๓	๑๑.๔๖
การกล่าวแย้งโดยอ้อม	๓. การแสดงการถาม	๔๐.๐๐	๔๓.๗๕
	๔. การอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล	๑๖.๓๖	๑๓.๕๔
	๕. การแสดงความเห็น	๑๔.๐๙	๑๓.๕๔
	๖. การแสดงความประหลาดใจ ข้องใจ สงสัย	๓.๖๔	๔.๑๗
	๗. การแสดงความลึกลับใจ ไม่แน่ใจ	๓.๖๔	-

การปรากฏกลวิธีการกล่าวแย้งสิ่งที่มีผิดในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน (ร้อยละ)			
สถานการณ์		ไม่มี	มี
กลวิธีการกล่าวแย้ง		บุคคลที่สาม	บุคคลที่สาม
๘.	การพูดหรือถามถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อบอกข้อมูลที่ถูกต้อง	๒.๒๗	๑.๐๔
๙.	การทำให้ผู้ฟังรู้สึกดีขึ้น	๑.๓๖	๑.๐๔
๑๐.	การแสดงถึงความจำเป็นที่ต้องกล่าวแย้ง	-	๒.๐๘
๑๑.	การเตือนให้ตรวจสอบข้อมูล	๐.๔๕	๑.๐๔
๑๒.	การแสดงความท่อมตน	๐.๔๕	-
รวม		๔๙.๙๔	๔๙.๙๔

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสถานการณ์กับการใช้กลวิธีต่างๆ ในการแสดงวิจารณ์การกล่าวแย้งสิ่งที่มีผิด ดังจะเห็นว่าไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด กลวิธีที่ปรากฏใช้มากที่สุดและเด่นชัดกว่ากลวิธีอื่นๆ คือกลวิธีการแสดงการถาม ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าผู้พูดมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ฟังและเป็นนักเรียนของผู้ฟัง การแย้งว่าผู้ฟังกล่าวผิดหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องเลยเป็นการแสดงว่าผู้พูดมั่นใจในข้อมูลนั้น และหมายความว่าผู้ฟังกล่าวผิดอย่างแน่นอนจึงอาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกเสียหน้าได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ฟังอยู่ในสถานภาพที่เป็นครูของผู้พูดซึ่งคนทั่วไปจะเห็นว่าเป็นผู้ทรงความรู้มากกว่าด้วย ในทางกลับกัน การแสดงความมั่นใจมากเกินไปยังอาจทำให้ผู้ฟังคิดว่าผู้พูดก้าวร้าว ไม่สุภาพ และอาจจะไม่พอใจผู้พูดได้

นอกจากนี้ กลวิธีการแสดงการถามยังสามารถนำไปใช้ประกอบกับกลวิธีอื่นๆ ได้มาก ไม่ว่าจะเป็นกลวิธีการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล กลวิธีการแสดงความคิดเห็นหรือกลวิธีอื่นๆ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้กลวิธีนี้ปรากฏใช้มากที่สุดด้วย เช่น

- ผมได้บินอาจารย์อีกท่านพูดถึงทฤษฎีนี้ว่า... อาจารย์จะคิดอย่างไรครับ
(กลวิธีการแสดงการถามใช้ร่วมกับกลวิธีการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล)
- ครูให้ทฤษฎีผิดหรือเปล่าครับ ผมคิดว่ามันไม่ใช่ครับ
(กลวิธีการแสดงการถามใช้ร่วมกับกลวิธีการแสดงความเห็น)

ส่วนกลวิธีที่ปรากฏใช้มากเป็นอันดับสองและอันดับสามในสองสถานการณ์ นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลที่สามจะปรากฏใช้กลวิธีการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูลมากเป็นอันดับสอง และปรากฏใช้กลวิธีการแสดงความเห็นเป็นอันดับสามตามลำดับ แต่เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สาม กลวิธีการแสดงความเห็นจะปรากฏมากกว่ากลวิธีการอ้างแหล่งที่มาของข้อมูล แต่ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ยที่ปรากฏของทั้งสองกลวิธีในสองสถานการณ์ก็แตกต่างกันไม่มากนัก คือแตกต่างกันไม่เกินร้อยละ ๓ จึงไม่น่าจะแสดงว่าสถานการณ์มีผลต่อการใช้กลวิธีทั้งสองกลวิธีนี้

กลวิธีที่ปรากฏใช้มากเป็นอันดับต่อมา คือ กลวิธีการกล่าวแย้งโดยตรง จะเห็นได้ว่าเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลที่สาม ผู้พูดที่มีสถานภาพต่ำกว่าจะใช้กลวิธีการบอกว่าผิดมากกว่าการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง แต่เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สาม ผู้พูดจะใช้กลวิธีการบอกว่าผิดน้อยลงและใช้กลวิธีการให้ข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้น แต่ทั้งนี้ค่าความถี่ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก

ส่วนกลวิธีที่มีการใช้แตกต่างกันในสถานการณ์ที่ต่างกันพบบ้างเล็กน้อย คือ กลวิธีการอ้างถึงประโยชน์ของการกล่าวแย้ง จะปรากฏเฉพาะในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สาม ส่วน กลวิธีการแสดงความลังเลใจ ไม่แน่ใจ กลวิธีการแสดงความต่อมทน และ กลวิธีการแสดงว่าความผิดนั้นเป็นเรื่องปกติ จะปรากฏเฉพาะสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลที่สาม ซึ่งจะเห็นว่ากลวิธีการอ้างถึงประโยชน์ของการกล่าวแย้งบางถ้อยคำจะอ้างถึงประโยชน์ที่เกี่ยวกับบุคคลที่สามที่อยู่ในสถานการณ์นั้นด้วย เช่น

- ครูพูดผิดครับ เดี๋ยวเพื่อนๆ จะเข้าใจผิด ที่จริงแล้ววิทยากรคนนั้นคือ ...

ดังนั้นสถานการณ์การมีบุคคลที่สามจึงมีส่วนสัมพันธ์กับการอ้างถึงประโยชน์ในการกล่าวแย้งได้ แต่ก็พบน้อยมากคือไม่ถึงร้อยละ ๓ จึงสรุปได้ว่าสถานการณ์ไม่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีในการแสดงวิจนกรรมกล่าวแย้งสิ่งที่ผิด แต่จะสัมพันธ์ในแง่ของการนำบุคคลที่สามในสถานการณ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงวิจนกรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยข้างต้นก็เป็นแต่เพียงการมองในมุมของความสัมพันธ์เท่านั้น แต่หากมองในด้านของการแย้งและไม่แย้งแล้วจะพบว่า เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สามนักเรียนจะแย้งครูน้อยกว่าเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลที่สาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนเห็นว่าการแย้งครูในขณะที่บุคคลอื่นอยู่ด้วยจะทำให้ครูเสียหน้ามากขึ้น แต่หากนักเรียนต้องการจะแย้ง ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็จะใช้กลวิธีในการแสดงวิจนกรรมกล่าวแย้งเหมือนกัน โดยมักจะเลือกใช้กลวิธีที่ลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลงและแสดงความสุภาพในการรักษาหน้าของผู้ฟังมากที่สุด

นอกจากนี้ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยใช้ยังได้เสนอทางเลือกอื่นในการแย้งนอกเหนือจากการแสดงวิจนกรรมไว้ด้วย จากคำตอบพบว่ามีนักเรียนส่วนหนึ่งเลือกใช้กลวิธีอื่นๆ บ้าง เช่น แสดงท่าทางประหลาดใจ นำหลักฐานหรือหนังสือที่ระบุข้อมูลที่ถูกต้องไว้มาให้ครูพิจารณาเอง ส่งโน้ตข้อความที่ถูกต้องไปให้ แก้งลึงพูดถึงข้อมูลที่ถูกต้องกับบุคคลอื่นให้ครูได้ยิน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ก็ปรากฏไม่มาก เพียงร้อยละ ๑๔.๘๖ ของคำตอบทั้งหมดเท่านั้นแม้ว่าการแย้งโดยการทำอย่างอื่นจะเป็นการรักษาหน้าของผู้ฟังได้มากกว่าการแสดงวิจนกรรม และยังเป็นทางเลือกเลี่ยงการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังก็ตาม ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่านักเรียนให้ความสำคัญกับการแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องมากกว่า

๔. สรุป

จากผลการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ที่มีบุคคลที่สามหรือไม่มีบุคคลที่สาม เมื่อครูกล่าวผิด นักเรียนเลือกที่จะทำวัจนกรรมการกล่าวแย้งมากกว่าไม่ทำวัจนกรรม แต่พบว่าเมื่อมีบุคคลที่สามอยู่ในสถานการณ์ นักเรียนจะเลือกแสดงวัจนกรรมการกล่าวแย้งน้อยลง ทั้งนี้กลวิธีที่นักเรียนใช้ในการกล่าวแย้งก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ จะใช้กลวิธีการกล่าวแย้งทางอ้อมที่ลดน้ำหนักของถ้อยคำที่แย้งให้อ่อนลงมากที่สุด

จากผลการศึกษาทำให้เห็นว่าการแย้งในสังคมไทยถือเป็นการกระทำที่ไม่สุภาพและเสี่ยงต่อการทำให้คู่สนทนาเสียหน้า คนไทยมักจะแย้งโดยใช้กลวิธีทางอ้อมเพื่อให้เกิดความสุภาพและให้เกียรติผู้ฟังมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ฟังมีสถานภาพสูงกว่า นั่นก็แสดงให้เห็นว่าสถานภาพเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งสำหรับคนไทยที่มีผลต่อการแสดงวัจนกรรม

บรรณานุกรม

- นววรรณ พันธุเมธา. (๒๕๒๘) *ไวยากรณ์ไทย*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖*, กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- Brown, Penelope and Levinson, Stephen. (1978) 'Universals in Language Usage : Politeness Phenomena', in E.N. Goody (eds.), *Questions and Politeness : Strategies in Social Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fraser, Bruce. (1990) 'Perspectives on Politeness', *Journal of Pragmatics*, 14: 219-236.

- Lakoff, Robin. (1973) 'The Logic of Politeness ; or Minding your p's and q's', *Paper from the Ninth Regional Meeting at the Chicago Linguistics Society* : pp. 292-305.
- Sirinee Santaputra. (1984) 'Structure and Functions of Questions in Thai', Doctoral Dissertation, University of Hawaii.
- Schiffirin, Deaborah. (1984) 'Jewish Argument as Sociability', *Language in Society*, 13: 311-335.
- Suntaree Komin. (1991) *Psychology of The Thai People : Values and Behavioral Patterns*, Bangkok: Research Center, National Institute of Development Administration (NIDA).
- Wetzel, Patricia T. (1988) 'Are "Powerless" Communication Strategies the Japanese Norm?', *Language in Society*, 17: 555-564.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย